

Erik Christensen

Tanker omkring en fagforeningsundersøgelse.

I. Indledning.

Ved Sydjysk Universitetscenter startede jeg i januar i år en undersøgelse af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbunds lokale afdelinger i tre vestjyske kommuner (Esbjerg, Varde og Egvad). Undersøgelsen er et led i et større projekt, hvor man studerer nogle udvalgte aspekter af arbejdsmarkedsforholdene i den sydvestjyske region og specielt i de tre kommuner.

Det er ikke tanken her at redegøre for dette projekt eller at præsentere nogle forskningsresultater fra fagforeningsundersøgelsen, men at fremlægge nogle ideer i det forskningsprogram, der ligger til grund for denne del af undersøgelsen og nogle af de tanker, jeg har gjort mig i forbindelse med den.

At forsøge at sammenfatte nogle af de overvejelser, der er gået forud for og dukket op under forberedelsen af et forskningsprojekt kan betragtes som lige så centralt som at præsentere nogle endelige forskningsresultater, fordi en sådan blotlægning måske kan kaste lys over nogle af de mere generelle og principielle problemer i empiriske undersøgelser med et marxistisk metodisk udgangspunkt. Netop denne type af undersøgelser særlig om arbejdsmarkedsforhold findes der alt for få af. I de kommende år vil der antagelig fremkomme flere, hvorfor det kan være frugtbart at lægge op til en bred debat om problemer i tilknytning til sådanne undersøgelser.

II. Hovedlinierne i DASF-undersøgelsen.

Vi har på projektet, som indledningsvis antydnet, valgt nærmere at studere nogle aspekter af arbejdsmarkedsforholdene i tre kommuner (lokalsamfund), hvorunder DASF-undersøgelsen

Erik Christensen

Tanker omkring en fagforeningsundersøgelse.

I. Indledning.

Ved Sydjysk Universitetscenter startede jeg i januar i år en undersøgelse af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbunds lokale afdelinger i tre vestjyske kommuner (Esbjerg, Varde og Egvad). Undersøgelsen er et led i et større projekt, hvor man studerer nogle udvalgte aspekter af arbejdsmarkedsforholdene i den sydvestjyske region og specielt i de tre kommuner.

Det er ikke tanken her at redegøre for dette projekt eller at præsentere nogle forskningsresultater fra fagforeningsundersøgelsen, men at fremlægge nogle ideer i det forskningsprogram, der ligger til grund for denne del af undersøgelsen og nogle af de tanker, jeg har gjort mig i forbindelse med den.

At forsøge at sammenfatte nogle af de overvejelser, der er gået forud for og dukket op under forberedelsen af et forskningsprojekt kan betragtes som lige så centralt som at præsentere nogle endelige forskningsresultater, fordi en sådan blotlægning måske kan kaste lys over nogle af de mere generelle og principielle problemer i empiriske undersøgelser med et marxistisk metodisk udgangspunkt. Netop denne type af undersøgelser særlig om arbejdsmarkedsforhold findes der alt for få af. I de kommende år vil der antagelig fremkomme flere, hvorfor det kan være frugtbart at lægge op til en bred debat om problemer i tilknytning til sådanne undersøgelser.

II. Hovedlinierne i DASF-undersøgelsen.

Vi har på projektet, som indledningsvis antydet, valgt nærmere at studere nogle aspekter af arbejdsmarkedsforholdene i tre kommuner (lokalsamfund), hvorunder DASF-undersøgelsen

er et delprojekt. De tre kommuner er udvalgt efter industrialiseringsgrad - en forholdsvis lavt industrialiseret, en mellemindustrialiseret og en forholdsvis højt industrialiseret kommune - fordi vi er gået ud fra den meget rimelige grundantagelse, at arbejdsmarkedsforholdene i bred forstand vil være forskellige i sådanne tre lokalsamfund.

Som det lavt industrialiserede lokalsamfund har vi valgt Egvad kommune i Ringkøbing amt. Det er en kommune, som overvejende er præget af de primære erhverv, hvor der findes en ret lille og forholdsvis sen tilkommen og udviklet industri- sektor, og hvor serviceerhvervene ikke har nogen særlig stor betydning. De primære erhverv er i tilbagegang, mens de sekundære (industrierhvervene) og de tertiære (serviceerhvervene) i de senere år har oplevet en vis fremgang. Som det mellemindustrialiserede lokalsamfund har vi valgt Varde kommune i Ribe amt. Varde er en forholdsvis lille provinsby, der har nogen industri (hvoraf den væsentlige del: Varde Stålværk og Jerltrådspinderiet er ret gammel). Industrien er dog ret ensidig (jern- og metalindustrien dominerer, og der findes ingen egentlige kvindeindustrier). I dette lokalsamfund har man også oplevet en tilbagegang i de primære erhverv og i de senere år en vækst i de sekundære og tertiære erhverv. Som det højst industrialiserede lokalsamfund har vi naturligvis valgt Esbjerg. Det er en stor provinsby omend meget ung (1868). Den har indtil omkring 1960 været domineret af havnen og fiskeriet og dertil tilknyttede industrier. I 1960'erne har den udviklet sig til en ret alsidig industriby, der dog stadig er præget af havnen og fiskeriet, og til et landsdelcenter for en række overordnede servicefunktioner.

Anderledes udtrykt har vi valgt at undersøge tre lokalsamfund, hvor den kapitalistiske produktionsmåde er udviklet i forskellig grad. Landbruget, der hovedsagelig drives under den enkle vareproduktions form uden lønarbejde, er dominerende i Egvad, har en vis betydning i Varde og langt mindre i Esbjerg kommune. Industrien, det store håndværk og visse serviceerhverv, som drives kapitalistisk, er ikke af så stor

betydning i Egvad, er betydningsfuldt i Varde og er helt dominerende i Esbjerg.

Med denne meget brede og almene karakteristik af erhvervsstrukturen i de tre kommuner er der også allerede indirekte sagt noget om de økonomiske klasseforhold i de tre områder. I Egvad kan man forvente at finde et forholdsvis stort småborgerskab, et lille agrart og industrielt bourgeoisie, en forholdsvis lille arbejderklasse og en lille gruppe af mellemlag. I Varde vil småborgerskabet være forholdsvis mindre, hvorimod arbejderklassen og grupperne af mellemlag vil være større. Det samme vil være tilfældet i Esbjerg, blot i endnu højere grad (måske med undtagelse af småborgerskabet).

Fagforeningsundersøgelsen går i korthed ud på at undersøge, hvordan en bestemt del af arbejderklassens (den ufaglærte del) økonomiske interesseorganisationer (fagforeninger) fungerer i de tre kommuner, der har en vidt forskellig erhvervsstruktur. Med det meget brede billede af erhvervs- og klassestrukturen i de tre lokalsamfund i baghovedet kan man have en velbegrundet formodning om, at DASF's lokale afdeling(er) har en anden stilling og fungerer anderledes i en stor vestjysk landkommune som Egvad end i en stor provinsby, der er domineret af industri, som Esbjerg. Målet med undersøgelsen er at finde forskelle og ligheder mellem DASF afdelingerne i en række dimensioner i de tre områder og forsøge at forklare disse. Selvom den forskellige erhvervs- og klassestruktur må anses for at være de basale baggrundsforklaringsfaktorer i undersøgelsen, er de langt fra de eneste og vil givetvis være utilstrækkelige uden en konkretisering, når man skal ned til en nærmere forklaring af enkelte variables variationsmønster i de tre områder. Man kunne f.eks. tænke sig, at en meget væsentlig forklaringsfaktor for visse sider af en fagforenings funktionsmåde var de lokale socialdemokratiske partiforeningers opbygning og funktionsmåde. Derfor er undersøgelsens basishypoteser også formuleret mere bredt. De kan udtrykkes således:

1. En fagforenings interne politiske struktur og dennes funktionsmåde og dens politik og adfærd over for omgivelserne (lokale og nationale) er udover at være bestemt af formelle regler og love (der enten kan være fastsat lokalt (af fagforeningen selv) eller centralt (af forbundet)) bestemt af lokalsamfundets miljø.
Begrebet lokalsamfundets miljø har efter min definition følgende dimensioner: 1. Størrelse, udstrækning og beliggenhed. 2. Erhvervsstruktur. 3. Klassestruktur. 4. Den politiske magtstruktur. 5. De sociale klassers politiske og ideologiske holdninger. 6. Kommunikationsforholdene. Blandt disse anses erhvervs- og klassestrukturen som hoveddeterminanter.
2. Der eksisterer en gensidig sammenhæng mellem en fagforenings interne struktur og funktionsmåde og dens adfærd og politik over for omgivelserne (lokale og nationale).

Ud fra disse basishypoteser har jeg opstillet nogle mere specielle og konkrete hypoteser om forskelle mellem DASF afdelingerne i de tre områder i første omgang med hensyn til fagforeningsmedlemmernes faglige aktivitet og deres holdninger til faglige og politiske spørgsmål, nogle hypoteser, som skal empirisk efterprøves.

Man kan opstille den hypotese, at medlemmernes aktivitet og deltagelse i fagforeningsarbejdet vil stige og deres holdning til fagforeningsideen vil blive mere positiv med stigende industrialiseringsgrad, eller anderledes sagt med stigende dominans af den kapitalistiske produktionsmåde. Denne hypotese kan tænkes forklaret ved en række andre hypoteser på et lavere generalisationsniveau f.eks. på følgende måde: Når den faglige aktivitet i Egvad antages at være lavere end i Varde og Esbjerg kan man formode, at det blandt andet hænger sammen med medlemssammensætningen i fagforeningerne. I Egvad vil der sandsynligvis være forholdsvis flere fagforeningsmedlemmer, der tidligere har været enkle vareproducenter (bønder og håndværkere) og derfor har en mindre arbejderanciennitet end i Varde og Esbjerg. Det betyder, at

en stor gruppe vil have en forholdsvis negativ indstilling til selve fagforeningstanken, hvorfor aktiviteten vil være relativ lav. Man kan også tænke sig andre faktorer spiller ind. I Egvad vil der være forholdsvis flere små og geografisk spredte arbejdspladser end i både Varde og Esbjerg, hvilket kan formodes at betyde, at sammenholdet, arbejder- og fagforeningsbevidstheden også er mindre. Endelig må man sikkert regne med, at det forhold, at en fagforening i en landkommune som regel er yngre og uden stærke politiske og faglige traditioner som i en større provinsby, trækker i retning af lavere aktivitet.

Man kan imidlertid også opstille en anden hovedhypotese, som siger, at tendensen til, at medlemmernes aktivitet vil stige og deres holdning til fagforeningsideen vil blive mere positiv med stigende industrialiseringsgrad, vil blive modificeret (måske meget kraftigt) på grund af bureaukratiseringen af fagforeningerne i de mest industrialiserede lokalsamfund, hvilket har sin rod i et meget større medlems-tal og flere arbejdsopgaver. DASF afdelingen i Egvad kommune har godt 400 medlemmer, afdelingen i Varde har knap 1000 medlemmer, og de 6 brancheafdelinger i Esbjerg har tilsammen godt 5000 medlemmer (heraf har de tre største afdelinger: anlæg og bygning, fabrik og transport alle mellem 1-2000 medlemmer). Selve størrelsesordenen af afdelingerne siger i sig selv en hel del om rammerne for fagforeningsarbejdet i de tre kommuner. Det er således højst tænkeligt, at en ret stor del af fagforeningsmedlemmerne i de største afdelinger i Esbjerg vil være ret passive, fordi deres fagforening føles stor og uoverskuelig og, fordi de ikke føler de kan "klare sig" over for et kompliceret fagforeningsbureaukrati. Omvendt kan det tænkes, at en lille organisation i en lille landkommune, hvor det nærmere personlige kendskab eksisterer, kunne være med til at styrke motivationen til at deltage i fagforeningsarbejdet. Hvilken af de to tendenser og hvilke delhypoteser, der har mest hold i virkeligheden kan naturligvis kun afgøres ved empiriske undersøgelser (målinger af aktivitet og holdninger i forskellige dimensioner).

Også med hensyn til fagforeningernes forhold til omverdenen i de tre områder har jeg opstillet nogle hypoteser om forskelle, der kan føres tilbage til forskelle i lokalsamfundenes miljø. Her kan opstilles en hel række af hypoteser f.eks. følgende: Fagforeningens forhold til arbejdsgiverne vil med stigende industrialiseringsgrad ændres - fra at være mere tilbageholdende med at stille krav, vil den stille stadig flere krav, hvorfor forholdet vil have en tendens til at blive mere konfliktfyldt. Man kan antage, at en lille fagforening i en landkommune på grund af en lille indre organisatorisk styrke og på grund af en generelt set svag magtposition i lokalsamfundet vil være mere forsigtig med at kræve bestemte arbejdsmæssige forhold på en virksomhed ændret end en stor fagforening i en provinsby, hvor arbejderbevægelsen har en relativt stærk magtposition, især hvis den er af betydning for beskæftigelsen i kommunen.

En anden hypotese kan formuleres således: Fagforeningen vil blive en større lokalpolitisk magtfaktor (kommunalpolitisk) med stigende industrialiseringsgrad. I landkommunen (Egvad) er kommunalbestyrelsen helt domineret af de borgerlige politiske partier, og socialdemokratiet, som har tætte forbindelser med fagbevægelsen, er relativt lille. I den store provinsby (Esbjerg) er kommunalbestyrelsen domineret af socialdemokratiet. Fagbevægelsen har tætte relationer med socialdemokratiet og er sikret pladser i byrådet ved opstillingerne (7 ud af 17 socialdemokratiske byrådsmedlemmer er arbejdere). Det betyder selvfølgelig, at fagbevægelsens indflydelse på kommunalpolitikken må anses for at være meget begrænset i Egvad, hvorimod den sikkert er betydningsfuld i Esbjerg.

En tredje hypotese lyder således: Med stigende industrialiseringsgrad vil en fagforenings uformelle målsætning og aktivitetsområde blive udvidet - fra at være ret snæver økonomisk til at blive mere socialt og politisk og måske endda ideologisk (socialistisk) præget. Om en sådan hypotese holder i virkeligheden er måske nok tvivlsom. Det kunne dog tænkes, at en fagforeningsbestyrelse i en provinsby

kunne og ville involvere organisationen i flere sociale og politiske aktiviteter, der ligger uden for fagforeningens snævre økonomiske interesseområde, end en fagforeningsbestyrelse i en landkommune, fordi man har et større bureaukrati og medlemmerne generelt har en mere positiv holdning til sådanne ting.

I det forudgående har jeg præsenteret nogle af de vigtigste hypoteser ved sammenligningen af DASF afdelingerne i de tre lokalsamfund med forskellig industrialiseringsgrad. Det har nærmest været en grundantagelse, at forskellene mellem fagforeningerne på en række områder vil dominere, og at nogle af disse i sidste instans vil kunne føres tilbage til den forskellige erhvervs- og klassestruktur. Man kunne tænke sig, at på nogle områder ville lighederne mellem de undersøgte enheder træde frem ved en sammenligning. Hvis det vil blive resultatet, står man over for problemet med opstilling af hypoteser, som kan forklare dette. Det må selvfølgelig understreges, at de konklusioner man kommer frem til ved en sammenligning af tre enheder må tages med al mulig forbehold. De siger ikke noget om, hvordan fagforeninger (DASF) generelt fungerer i landkommuner eller i større provinsbyer - de kan højst fungere som udgangshypoteser i et større projekt, hvor man sammenligner en større gruppe af fagforeninger i landkommuner med en større gruppe af fagforeninger i byer af forskellig størrelse.

Udover de mere generelle hypoteser ved sammenligningen af fagforeningerne har jeg opstillet en hel række hypoteser vedrørende de enkelte fagforeningers interne struktur og deres funktionsmåde - hypoteser som især er opstillet på grundlag af tidligere organisationssociologiske undersøgelser af fagforeninger. Det gælder især hypoteser om den faglige aktivitet og de demokratiske kontrolmuligheder i en fagforening.

Alle disse hypoteser skal naturligvis empirisk efterprøves. For at det kan ske, må der ske en operationalisering af de forskellige variable og en stillingtagen til, hvordan man kan og vil måle de enkelte variable. Udgangspunktet eller

rammen for hele undersøgelsen er en bred økonomisk klasseanalyse af de tre kommuner efter 1945. Det store teoretiske problem er en operationalisering af klassebegrebet, så den officielle folke- og erhvervstællingsstatistik kan benyttes. Her er grundlaget franskmanden Nicos Poulantzas' teoretiske videreudvikling af det marxistiske klassebegreb,¹⁾ og svenskeren Göran Therborns forsøg på konkret empirisk at benytte disse begreber på det svenske samfund.²⁾ Therborns forsøg er et af de første prisværdige initiativer til at give den marxistiske klasseanalyse et empirisk ansigt. Hans forsøg kan på visse punkter diskuteres og kritiseres, men det har åbnet for en debat, som det er meget påtrængende at følge op, hvis den marxistiske teori skal gøres til et anvendeligt redskab i analysen af det danske samfund. Ved siden af og oven på den økonomiske klasseanalyse vil jeg forsøge at lave en politisk klasseanalyse d.v.s. en bred analyse af de politiske partiers stilling i de tre lokalsamfund i den samme periode. I den mere traditionelt sociologisk orienterede organisationsanalyse af fagforeningerne vil jeg selvfølgelig benytte de sædvanlige sociologiske metoder og teknikker, man anvender i empiriske undersøgelser, det vil f.eks. sige indsamling af medlems-, løn-, og ledighedsstatistik, intensive interviews og forskellige spørgeskemaundersøgelser (til bestemte grupper f.eks. deltagere i et fagforeningsmøde, til et større repræsentativt udsnit af medlemmer i de tre lokalsamfund) og deltagerobservation ved fagforeningsmøder.

Hovedideen i undersøgelsen er at koble en mere traditionel sociologisk organisationsanalyse af DASF fagforeningerne sammen med en bred politisk og økonomisk klasseanalyse af de tre lokalsamfund, hvor klasseanalysen betragtes som en forståelses- og forklaringsramme for hovedtrækkene i organisationsanalysen.

III. Overvejelser forud for og i forbindelse med undersøgelsen.

1. Teoretiske.

Baggrunden for at påbegynde undersøgelsen har været et følt behov for at forbinde de senere års marxistiske teoretiske diskussioner og resultater med nogle empiriske studier af den danske arbejderbevægelses situation.

En mere dybtgående beskæftigelse med marxistisk teori ved samfundsvidenskabelige institutter på de danske universiteter er ret ny. Derfor har interessen meget naturlig i første omgang gået i retning af at forstå og fortolke teorien. Genopdagelsen af den marxistiske teori er for de fleste sket igennem forskellige faser. Mange stiftede først bekendtskab med teorien igennem Marcuses og Frankfurterskolens tilknytningspunkter. Først i en senere fase har der været en udbredt tendens til at gå tilbage til en læsning og fortolkning af klassikerne og med det som udgangspunkt at gå videre med en læsning og bearbejdning af de forsøg, der er blevet gjort på at videreudvikle og applicere den marxistiske teori, især i Tyskland og Frankrig.

Den teoretiske afklaringsproces er nu så vidt fremskredt at forsøg på at bruge teorien på det danske samfund trænger sig på. En teoretisk videreudvikling af teorien er naturligvis en proces, der aldrig afsluttes, hvorfor det også er meget centralt at nogle fremover påtager sig et teoretisk udviklingsarbejde. Det var nødvendigt i første omgang helt at satse på det teoretiske arbejde for at få et ståsted - i dag er det imidlertid lige så vigtigt at der kommer en række empiriske undersøgelser igang, der har et marxistisk metodisk grundlag. Hvis det ikke sker, risikerer man en tomgang i det teoretiske arbejde, at der udvikles en selvstændig, fritsvævende interesse i at fortolke og udvikle teorien i sig selv uden hensyntagen til, at den er tænkt som et redskab for konkrete samfundsanalyser og politisk handlen. Det ville være ulykkeligt, hvis marxistisk samfundsvidenskab i Danmark

fremover fortsat hovedsagelig blev identificeret med rent teoretiske afhandlinger, der kun er forståelige for en lille elite, hvis marxisterne overlader den mere empiriske analyse af samfundet til de traditionelle sociologer, økonomer og politologer. Hvis det sker vil der være en stor fare for at marxismen som socialvidenskabelig teori langsomt vil miste terræn i forsknings- og uddannelsesinstitutionerne, fordi marxister ikke ved deres forskning og undervisning har demonstreret, at deres teori giver en bedre forklaring af forholdene i samfundet, end det billede man normalt bliver præsenteret for. Derfor er det meget væsentligt, at man i de kommende år fastholder, konkretiserer og uddyber de senere års spredte kritik af de traditionelle samfundsvidenskabelige empiriske undersøgelser ved på den ene side at bruge og bearbejde disse undersøgelseres resultater inden for en marxistisk ramme (mange af disse undersøgelser er i en snæver metodisk og teknisk forstand udmærkede), og på den anden side at vise, at der kan laves empiriske undersøgelser inden for en anden og større teoretisk ramme.

En forudsætning for det er en oparbejdning af en meget større konkret viden om det danske samfund, særlig om arbejdsmarkedsforhold i bred forstand i marxistiske kredse. Standardlitteraturen i de marxistiske undervisnings-, forsknings- og skolingsprogrammer må udvides betydeligt. Foruden de klassiske og nyere teoretiske værker må mange flere marxister til systematisk at læse f.eks. Finanstidende, Børsen, de forskellige fagblade og arbejdsgiverforeningens og Danmarks Statistiks forskellige publikationer. Her kan hentes overmåde nyttig og pålidelig viden og konkrete oplysninger, der kan bruges i forskellige former for marxistiske klasseanalyser. Det private erhvervslivs topfolk, som især flere af disse blade og publikationer henvender sig til med informationer, skal løbende have præcise oplysninger om, hvor skoen trykker med hensyn til det private erhvervslivs ve og vel. Disse folk har mange gange i langt højere grad end socialister (både teoretikere og praktikere) fingeren på landets sociale og økonomiske puls, dels fordi de selvfølgelig har meget større ressourcer på alle

områder til at skaffe sig en brugbar viden om udviklings- tendenserne, men også fordi de bestandigt af det økonomiske system er tvunget til at følge med, tilpasse sig og forsøge at påvirke samfundet, så den kapital de forvalter får de bedst mulige afkastningsbetingelser. Der er i dag en tendens til inden for den mere traditionelle del af samfundsvidenskaben ved universiteterne at oprette dataarkiver. Det er nok utopisk at forestille sig at marxister vil kunne få muligheder for at gøre noget tilsvarende i de første mange år, dels fordi der sikkert ikke er mange, hvis interesse går i den retning og som samtidig har de institutionelle muligheder for at lave det, dels fordi der ligger et fantastisk forarbejde, før man kan etablere det. Antagelig vil der også være nogen uenighed om, hvilke data det ville være relevant at indsamle. Men en bestræbelse i retning af en mere systematisk indsamling af empiriske data udfra et marxistisk begrebsapparat i de kommende år, ville være enormt værdifuldt for en videreudvikling og koordinering af den marxistiske forskning i Danmark. Det forudsætter selvfølgelig at mange af problemerne omkring en operationalisering af en række marxistiske begreber og variable bliver gennemdiskuteret og løst.

Hvis man vil lave empirisk funderede klasseanalyser må det nødvendigvis medføre et meget stort, ofte kedeligt og arbejdskrævende indsamlings- og analysearbejde, hvilket nogle erklærede marxister sikkert vil være lidt tilbageholdende og skeptiske overfor, fordi dette arbejde af dem fejlagtigt sættes lig med traditionel borgerlig samfundsforskning. De foretrækker at hellige sig arbejdet med en ren teoretisk videreudvikling af marxismen, et arbejde der også er nødvendigt, men slet ikke kan stå alene.

En mere speciel begrundelse for at lave en fagforeningsundersøgelse er, som det er blevet påpeget fra flere sider i de sidste år, at den danske fagbevægelse og generelt arbejderbevægelsen er et meget forsømt forskningsområde både inden for historien og samfundsvidenskaberne. Der findes, så vidt jeg ved, kun to offentliggjorte sociologiske organi-

sationsanalyser af fagforeninger herhjemme. Den ene er en undersøgelse af den faglige aktivitet, kommunikation og holdninger i Lager- og Handelsarbejdernes Forbund i København, der blev lavet for et par år siden af fire sociologistuderende ved Københavns Universitet.³⁾ Den anden er Reinhard Lunds historisk-sociologiske undersøgelse af tilblivelsen og udviklingen af dansk jern- og metalindustri to store modparter på arbejdsmarkedet: Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien og Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark.⁴⁾ Begge studier er forholdsvis traditionelle i deres metode, men indeholder alligevel interessante resultater og synspunkter. I U.S.A. har man allerede fra begyndelsen af 1950'erne en hel del sociologiske organisationsanalyser af fagforeninger, som selvfølgelig er snævrere i deres approach, men til trods for det indeholder værdifulde organisationssociologiske betragtninger.⁵⁾ I dag er forskningen omkring fagforeninger i Vesttyskland vel nok den mest interessante at følge. Her findes efterhånden en hel del bøger og artikler, der med et marxistisk grundsynspunkt både teoretisk og empirisk behandler fagforeningernes rolle i højtudviklede kapitalistiske samfund og specielt Vesttyskland.⁶⁾

2. Universitetspolitiske og mere alment politiske

En af bevæggrundene til at lave netop en fagforeningsundersøgelse er et ønske om at kunne producere et materiale som i en eller anden forstand er forståeligt og kan bruges af fagbevægelsen selv.

I de senere års universitetsdebat har spørgsmålet om universitetets forhold til det omgivende samfund og forskellige befolkningsgrupper indtaget en betydende plads. Fra flere sider har der været udtrykt ønske om en tættere kontakt mellem universitet og samfund omend ud fra vidt forskellige holdninger. Man har i den sammenhæng fra ledende fremskridtsvenlige universitetsfolk talt om "det åbne universitet" - et universitet, hvor forskellige befolkningsgrupper

blev inddraget i formuleringen af forskningsemner, og hvor resultaterne blev forsøgt formidlet til meget større grupper end normalt. Fra studenterside har man især hørt paroler om et samarbejde og interessefællesskab mellem studenter og arbejdere.

Der kan ikke herske nogen tvivl om, at langt den overvejende del af den forskning og undervisning, der er blevet præsteret ved de samfundsvidenskabelige institutter ikke har været til særlig stor "nytte" (hvordan man end definerer det mere præcist) for den danske arbejderklasse eller fagbevægelse, snarere tværtimod. Det er der intet mærkeligt i, fordi så længe vort samfund har en privatkapitalistisk økonomisk struktur må sådanne centrale discipliner som jura og økonomi naturligvis hovedsagelig være indrettet på at beskrive, fortolke og forklare og samtidig legitimere de bestående økonomiske og juridiske strukturer. Der er sikkert ikke erhvervs-muligheder for ret mange, der griber juraen og økonomien an på en anden, kritisk måde. Selvfølgelig kan der ske ændringer i disse universitetsfag i retning af at tage problemområder op i undervisningen og forskningen, der er mere centrale for fagbevægelsen. Det gælder dog sikkert især de andre samfundsvidenskabelige discipliner. Men at tro på muligheden for en mere fundamental omlægning af disse studiers indhold og perspektiv, så de decideret får en anden funktion, må betragtes som utopi. Derimod kan man udmærket tænke sig, at mindre grupper af studenter og lærere ved universiteterne i samarbejde med arbejdergrupper og dele af fagbevægelsen tilrettelægger en forskning og undervisning, der retter sig mod en beskrivelse og analyse af forskellige sider af arbejderklassens livsvilkår.

Den megen tale om samarbejde mellem akademikere og arbejdere har i universitetssammenhæng indtil nu ført til nogle fagkritiske rapporter, der alle bygger på et praktisk samarbejde med fagforeninger, og etableringen af nogle få større og mere langsigtede forskningsprojekter. Det er meget væsentligt, at dette praktiske samarbejde udbygges og at bestræbelserne går i retning af produktionen af et materiale,

der på én gang er teoretisk forsvarligt (både inden for en traditionel snæver videnskabelig og i en marxistisk ramme), og samtidig er forståeligt og anvendeligt for fagbevægelsen.

Jeg har i DASF fagforeningsundersøgelsen kontaktet nogle almindelige, gennemsnitlige fagforeninger, jeg ikke havde noget forhåndskendskab til; i modsætning til grupper bag nogle af de fagkritiske rapporter, der især har samarbejdet med arbejdergrupper og fagforeninger, der i forvejen havde givet udtryk for interesse for sådanne undersøgelser og havde politiske holdninger, der lå tæt op af de fagkritiske grupper. Hvis man udelukkende baserer sin forskning på disse grupper, vil man naturligvis ikke få et bredt billede og indtryk af den danske fagbevægelse i almindelighed. Det er mindst lige så væsentligt og en større udfordring at få et samarbejde og en dialog igang med denne større og betydningsfulde del af fagbevægelsen. Samtidig er det meget vigtigt, at man i sådanne undersøgelser er helt åben over for alle grupper i fagbevægelsen, at man ikke indretter sin undersøgelse efter bestemte gruppers ønsker og behov (hverken oppositionelle grupper eller ledelsen), dels fordi det let vil give undersøgelsen en angribelig bias, og dels fordi man derved vil udelukke sig selv for at få en række væsentlige informationer. Hvem i fagbevægelsen en sådan undersøgelses resultater konkret er anvendelige for, kan ikke besvares på forhånd og vil kun i beskedent omfang kunne bestemmes af dem, der laver undersøgelsen, hvilket for øvrigt gælder for de fleste samfundsvidenskabelige undersøgelser. Overvejelser af den art kan derfor ikke være ledende for undersøgelsens tilrettelæggelse.

Det er min foreløbige erfaring, at det er meget let at skabe en kontakt med fagbevægelsen. I debatten om et samarbejde mellem studenter og arbejdere, har man kunnet støde på nogle nærmest romantiske forestillinger om arbejderne som en særlig gruppe med en helt speciel kultur, der lå langt fra studenternes verden, og samtidig på påstande om, at der skulle eksistere en næsten uoverstigelig forståelses- og udtalt interessekløft mellem arbejdere og akademikere.

Ingen af delene er selvfølgelig rigtige. Det, der har overrasket mig, er den åbenhed, der er vist mig. Jeg fik således i en afdeling (den jeg har koncentreret undersøgelsen om i foråret) lov til at deltage i så godt som alle fagforeningsmøder (klubgeneralforsamlinger, branchemøder og generalforsamlinger) og har haft adgang til alle de oplysninger, de lå inde med. Det er bemærkelsesværdigt i betragtning af, at det er en forening med en modpart. Jeg har dog også mødt enkelte arbejdere, der har været noget afventende og udtalt en vis skepsis over for værdien af sådanne undersøgelser. Undersøgelser i sig selv ændrer ikke verden, det ved mange arbejdere, der kommer fra arbejdspladser, hvor der er blevet foretaget arbejdsmiljøundersøgelser. Samtidig kan man også møde enkelte arbejdere, der mere generelt har lidt svært ved at se værdien af et samarbejde mellem grupper af akademikere og fagbevægelsen. Nogle af dem giver udtryk for, at erfaringerne har lært dem, at mange studenter i deres ungdom er vældig radikale og sympatiserer med fagbevægelsen; når de bliver ældre og ryger op i de forskellige akademiske hierarkier, optræder de ofte som modparter over for arbejderne. Det er svært at sige noget imod det. I alt væsentligt er erfaringerne sikkert rigtige, hvorfor deres skepsis må være fuldt berettiget. Det eneste man næsten kan gøre er at vise i praksis, at det også kan være anderledes.

Det turde være indlysende, at man ikke kommer langt i en sådan kontakt, hvis man på forhånd kommer med nogle ideer om, at man kan løse nogle af fagbevægelsens problemer ved at lave undersøgelser; disse problemer kan selvfølgelig kun løses af fagbevægelsens egne folk, som har dem inde på livet hver dag, for hvem de er alvor og ikke også kun nogle fænomener, der skal studeres. Det har i den forbindelse slået mig på den ene side, hvor lidt man egentlig ved om, hvordan sider af arbejdsmarkedet konkret fungerer til daglig, selvom man synes, at man er ret godt orienteret om danske arbejdsmarkedsforhold fra bøgernes verden, på den anden side hvilke mængder af viden, erfaringer og konkrete data, der ligger hos fagbevægelsens folk, som nok partielt bliver

brugt i det daglige bureaukratiske rutinearbejde, men som aldrig bliver bearbejdet på grund af manglende tid og resourcer, noget som ellers kunne være udgangspunkt for en mere slagkraftig politik på en række områder. Derfor vil akademikere og andre, der erklærer deres solidaritet med arbejderklassen måske bedst kunne give denne solidaritet et indhold, der kan være med til at overvinde nogle arbejderes naturlige skepsis, ved at påtage sig et konkret analysearbejde, som kan danne grundlag for nye krav fra fagbevægelsens side.

IV. Afslutning.

Interessen for arbejdsmarkedsforhold i bred forstand er uden tvivl stigende både ved universiteterne og generelt i befolkningen, det kan ses i de opgaver, rapporter og specialer, der laves i dag og i aviserne, hvor dette stofområde har fået en mere fremtrædende plads i de senere år.

For at fastholde og videreudvikle denne interesse i en universitetssammenhæng, for at forhindre at det ikke kun bliver en konjunkturbestemt "modesag", er det vigtigt, at de "kritiske", teoretisk orienterede folk, hvis arbejde kan ses som en af studenteroprørets udløbere, mødes og indleder et samarbejde med mere empirisk indstillede med en stor konkret viden om danske arbejdsmarkedsforhold. Hvis det kan lykkes, vil chancerne for et mere udbredt samarbejde mellem grupper af universitetsfolk (studenter og lærere) og fagbevægelsen også være større. Det vil dog være en illusion at tro, at universiteterne er det sted, hvor det egentlige politiske samarbejde mellem arbejdere og intellektuelle kan og skal foregå. Det må, som altid, ske i arbejderklassens forskellige politiske partier eller andre politiske smågrupper.

Noter:

1. Se Nicos Poulantzas: Politisk makt och sociala klasser. René Coeckelberghs. Partisan förlag AB, Mölndal 1968. Ligeledes Nicos Poulantzas: On social classes. New Left Review nr. 78, 1973, p. 27-55.
2. Göran Therborn: Om klasserna i Sverige 1930-70. Zenith nr. 28, april/maj 1972, p. 3-36.
3. Niels Rasmussen, Olaf Rieper, Jan Sangstad Sørensen og Helge Tetzchner: En fagforeningsundersøgelse. Lager og Handelsarbejdernes Forbund i København. Dec. 1971.
4. Reinhard Lund: Sammenslutningen og Centralorganisationen. Tilblivelse og udvikling. Socialforskningsinstituttets publ. nr. 54. Teknisk Forlag. København 1972.
5. Se Arnold S. Tannenbaum: Unions i J. March (ed.): Handbook of Organizations. Chicago. Rand McNally 1965. Det er en udmærket oversigtsartikel som sammenfatter hovedproblemerne og -resultaterne i den amerikanske forskning om fagforeninger.
6. Se f.eks. Reinhard Crusius/Manfred Wilke: Elemente einer Theorie der Gewerkschaften im Spätkapitalismus. Verlag Die Arbeitswelt. Berlin 1971.
W. Eschangen: Antigewerkschaftlicher Kampf oder Kampf in den Gewerkschaften? Schriften zum Klassenkampf nr. 21. Trikont-Verlag. München 1971.
Viktor Agartz: Gewerkschaft und Arbeiterklasse. Schriften zum Klassenkampf nr. 25. Trikont-Verlag. München 1971.